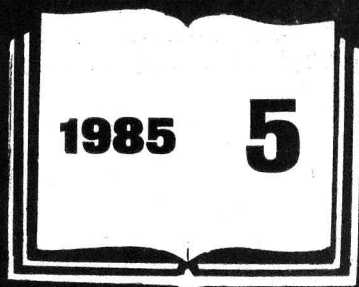

ISSN 0207-5482

Ибтидаи мектаб ва мектабегадар тарбия

„Азэрбајчан мектаби“

журналына элавэ

Гурмадаш

Мејданчанын ортасына бөјүк даире чөкилир вә даирәнин мәркәзиндә топпуз гојулур. Топпуздан 20—25 метр аралы мәрә гурулур—хәтт чөкилир. Ојунчулар ики дәрәжә бөлүнүр вә сыраја дүзүлүрләр. Пүшк атылыр. Биринчи дәрәжә мәрә хәттиндә сыраја дүзүлүр. Онлар нөвбә илә топ атыр, топпузу вуруб ашырмаға чалышырлар.

Топу атан ојунчу кечиб дәрәстәнин сонунда дајаныр. Топпузу вуруб ашыран 1 хал газаныр. Чох хал топлајан дәрәжә ојунда галиб кәлир. Ојунчу топу атаркән хәтти тапдалаја билмәз.

Топпузу вуруб ашыран ојунчу икинчи дәрәжә чөлд едә биләр.

Топпузгачырма

Ојунчулар ики дәрәжә бөлүнүб нөмрәләнир вә бир-бириндән 20—25 метр аралыда үз-үзә дүзүлүрләр. Һәр сыранын гаршысында, бир аддым аралыда хәтт чөкилир. Һәмин хәтдән јарым метр аралыда диаметри бир аддым олан даирә чызылыр. Даирәнин мәркәзинә топпуз гојулур. Мејданчанын мәркәзиндән бир-бириндән јарым метр аралы диаметри бир аддым олан даја ики чеврә чөкилир. Ојун башланыр. Мүәллимин ишарәси илә нөмрәләри чағырылан ојунчулар топпузлары көтүрүб гача-гача өз даирәләринә гојур вә чөлд мүәллимин јанына јүрүлүрләр. Мүәллимә даја тез чатан ојунчу 1 хал газаныр, даја чох хал топлајан дәрәжә галиб сајылыр.

Ејни ојунчуну икинчи дәрәжә чағырмаг олмәз. Топпуз даирәдә ашарса, ојунчу гајдыб ону дүзәлтмәлидир.

Һарадасыныз?

Мејданчада бөјүк бир даирә чөкилир вә ојунчулар бу даирәдә топлашырлар. Бир нәфәр апарычы сечилир. Апарычынын көзләрини бағлајырлар.

Мүәллимин көстәриши илә ојунчулардан бири апарычынын јанына кәлир, онун әлиндән тутуб бир нечә

дәрәжә доландырыр. Сонра апарычы мејданчаны долана-долана учадан сорушур: «Һарадасыныз?»

Ојунчулар учадан чаваб вериләр:—«Бурадал Бурадал». Бу вахт апарычы әли илә онлара тохунмаға вә ја онлардан бирини тутмаға чалышыр. Әл вурулан вә ја тутулан ојунчу апарычы олур.

Апарычыны итәләмәк олмәз.

Чағырыш

Ојунчулар ики дәрәжә бөлүнүб мејданчанын әкс тәрәфләриндә чәрәкәјә дүзүлүр вә нөмрәләнирләр.

Һәр дәрәстәнин гаршысында чәрәимә хәтти чөкилир. Мејданчанын ортасында диаметри 1 метр олан даирә чызылыр вә мәркәзинә топпуз гојулур.

Мүәллимин ишарәси илә нөмрәси чағырылан ојунчу чөлд даирәдә тәрәф гачыр, топпузу көтүрүб өз дәрәстәинә чатдырмаға тәләсир. Бу мүддәдә диқәр дәрәстәнин ојунчусу чәрәимә хәттинә чатана кими әли илә рәгибинә тохунмаға чалышыр. Тутулмајан бир хал газаныр. Даја чох хал топлајан дәрәжә галиб кәлир.

Гачыш заманы ојунчуну итәләмәк вә топпузу зорла әлдән алмаг олмәз.

Дурма, гач

Ојунчулар 2 дәрәжә бөлүнүрләр. Дәрәстәләр бир-бириндән 10—12 метр аралыда сыраја дүзүлүр. Һәр дәрәстәнин гаршысында диаметри 1 метр олан даирә чөкилир. Мүәллим ојунчулары нөмрәләјир.

Нөмрәси чағырылан ојунчулар даирәдә кириб үзү өз дәрәстәләринә сары гачыш вәзидәти алырлар. Мүәллимин «башла» ишарәси илә Һәр ки ојунчу өз дәрәстәнин сол тәрәфи илә гачараг онун әтрафыны доландыр вә чөлд өз даирәсинә дахил олмаға чалышыр. Даирәдә даја тез кирип ојунчу 1 хал газаныр. Чох хал топлајан дәрәжә галиб кәлир.

Гачаркән бир-бирини итәләмәк олмәз.

Психолокија мәсәләләри

Кичикјашлы мәктәблиләрин ирадәсинин инкишафы

Зәкәријә МӘҢДИЗАДӘ
профессор

Мәктәб ислаһатында шакирдләрин шәхсијјәтинин формалашдырылмасы әсас бир вәзифә кими нәзәрдә тутулур. Бу вәзифәнин мүнвәффәғијјәтлә јеринә јетирилмәси аңчаг тәрбијә вә тәлимнә вәһдәт һалында јеринә јетирилмәси илә мүмкүндүр. Тәрбијә вә тәлим бәлә бир вәһдәт тәшкил едир: шакирд тәрбијә олунуна-олунуна тәлим алыр вә тәлим ала-ала тәрбијә олунур.

Һәр бир мәктәблинин өзүнәмәхсус дахили әләми, психолокија дилли илә дәрәк, психикасы вардыр. Мәктәбдә елә ики шакирд тапмаг мүмкүн дејилдир ки, онларын психикасы ејни олсун. Она көрә дә һәм тәрбијә, һәм дә тәлим просесиндә бу вәзидәт мүәллимин (тәрбијәчинин) диғгәт мәркәзиндә сахланмалыдыр. Онлар һәр бир шакирдин психикасынын өзүнәмәхсус хусусијјәтләрини өјрәнмәли вә онлара фәрди сурәттә јанашмағы бачармалыдырлар.

Шакирдин психикасы бир-бири илә үзви сурәттә бағлы олан бир сыра компонентләрдән ибарәтдир. Бу компонентләрдән бир групу (дуғулар, гавраышлар, һафизә, тәфәккүр, тәхәјјүл) шакирдин идрәк просесләрини тәшкил едир; елә психи фәалијјәт дә вардыр ки, онларын иштиракы олмадан идрәк просесләри харици әләмин чисм вә һадисәләрини (диғгәт, нитг, ирадә, һиссә сфералар) дәрк едә билмәзләр. Нәһәјјәт, темперамент, характер, габилитетләр кими фәрди психи хусусијјәтләр дә психиканын тәркибинә дахилдир ки, бунлар шакирдин фәрди психи хассәләри олуб, шакирдлә-

ри бир-бириндән кәскин сурәттә фәргләндирир. Бу компонентләрин умуми ганунауғунулугларындан бағга һәр биринин фәрди хусусијјәтләри дә вар. Тәлим әмәјинә лағәјдлик кәстәрән шакирдләрдән шикәјәт едән мүәллимләр һәр бир шакирдин фәрди хусусијјәтләрини ашкарә чыхармагда, она фәрди јанашмагда бу компонентләрин көрдүјү ишләри хатырласаг, тәлим-тәрбијә саһсиндәки ишләрин нәтичәләрини ајдын тәсәввүр едә биләрләр. Һәмин компонентләрдән бири олан ирадә вә кичикјашлы мәктәблиләрдә онун тәрбијәси үзриндә дајанаг.

Јухарыда гејд етдик ки, шакирдин психикасынын тәркибинә дахил олан компонентләр бир-бири илә үзви сурәттә бағлыдыр. Ирадә һәмчинин психиканын диқәр компонентләри илә бағлы олараг чәрәјан едир, онун тәрбијәси дә һәмин компонентләрин биләваситә иштиракы илә апарылмалыдыр.

Ирадәдән данышыларкән ирадә һәрәкәтләрдән сөһбәт кедир. Ирадә һәрәкәтләр исе шәхсијјәтин иштијари һәрәкәтләринин хусуси групулу тәшкил едир. Мүәсир психолокијада ирадә һәрәкәтләрә бәлә тәриф верилир: «Ирадә һәрәкәтләр мүнәјјән мәғсәдә јөнәлдилмин вә мәғсәд уғрунда мубаризә просесиндә мејдана чыхан манеәләри арадан галдырмаг үчүн тәләб олунан сәјлә бағлы шүүрлу һәрәкәтләрдир».

Бу тәрифдән ајдын сурәттә мәдлум олур ки, кичикјашлы мәктәблинин тәлим просесиндә ичра етдији бүтүн һәрәкәтләр ирадә дејил,

бөжүк бир гисми ихтијари һәрәкәт-ләрдин. Бу чүр ихтијари һәрәкәтләр исә шакирддән дахили сә'ј таләб ет-мир. Мәсәлән, шакирд 2-ни 2-јә вураркан, бир кичик вә садә мәтнин үзүнү көчүрәркән һеч дә дахили сә'ј сәрф етмир. Дахили сә'ј шакирддән о заман тәләб едиллир ки, онун фәалијјәтиндә арадан галдырылмасы әзүри олан манеәләр баш верир. Елә бу заман шакирд һәмин сә'ј илә бағлы шүүрлу һәрәкәт етмәли олур.

Шүүрлу һәрәкәтләр ады алтыннда һәји баша дүшмәк лазымдыр? Шүүр-шәхсијјәтин, о чүмләдән кичик-јашлы мәктәблиләрин, психикасынын али формасыдыр. Психика билликләрин мәчмусу олдуғу кими, шүүр да һәмин билликләрин һәм али, һәм да мөһкәмләниши формасыдыр. Шүүрлу һәрәкәт просесиндә шакирд һәмин билликләрдән һазырки фәалијјәтиннә ујғун оланлары бәрпа едиб, мәнтиги ардычыллығла тәтбиғ етмәлидир. Елә бу заман шакирд дахили сә'ј кәстәрир. Әкәр тә'лим просесиндә шакирдин дујғулар, гаврајыш васитәсилә алдығы билликләр шүүр фактана чеврилмишидирсә, о заман шакирд һәмин сә'јин јардымы илә онун фәалијјәтиндә гаршысына чыхан манеәләрнә мүвәфәғијјәтлә арадан галдырачағдыр. Әкс тәғдирдә мүвәфәғијјәт газана, чәтинлиди арадан галдыра билмәјәчәкдир.

Кичикјашлы мәктәблинин шүүрунун тәркибиндә кифәјәт гәдәр мөһкәм вә мәнтиги әләғәјә малик олан биллик системи мөвчуд дејилдирсә, о, нә синифләки, нә дә евдәки тә'лим фәалијјәтиндә гаршысына чыхан чәтинлији арадан галдыра билмәјәчәкдир. Бу заман онун һәрәкәтиндә ихтијари вә иради һәрәкәтләр дејил, мәнтигсиз һәрәкәтләр өзүнү кәстәрәчәкдир.

Шакирдин гаршысына чәтин, һәлл едилмәсин тәләб олуна бир мәсәлә чыхарса, онун мүрәккәб идрәк просеси һесаб едилән тәфәккүрү фәалијјәтә башлајыр. Тәфәккүр — билликләрин фәалијјәтә кәтирилмәсидир. Ирадә исә бу просесдә тәфәккүрүн ичрачысыдыр. Башга чүр кифәдә етсәк тәфәккүр шакирдин һа-

физәсиндә мөвчуд олан вә чоҳдан һәфиз едилән билликләри тәһлил едир, сечир, групплашдырыр, синтезләшдирир. Бу чәтин просесдә шакирд сә'ј кәстәрир вә чәтинлији арадан галдырыр. Демәк, бурада ирадә тәфәккүрүн көмәјинә кәлир, онун фәалијјәтини тә'мин едир.

Әкәр шакирдин һәфизәсиндә кифәјәт гәдәр билликләр һифз едиләб сахланмамышдырса, тәфәккүр һансы билликләри фәалијјәтә кәтирчәк, ирадә бәс һәјин ичрачысы олачағ, шакирдин сәрф етдији иради сә'јин сәмәрәси нәдән ибарәт олачағдыр? Демәк, шакирдин ирадәсини тәрбијә етмәк үчүн әввәлчә онун һәфизә «анбарыны» кифәјәт гәдәр билликләрлә долдурмағ лазымдыр. Бу заман тәфәккүрүн дө иши асанлашыр, ирадәнин дә ичрачы олмасы үчүн шәрәнт јараныр. Мүәллим, әввәлчә шакирдә онун охудуғу синиф сәвијјәсиндә билликләр газандырмағы гаршысына әсас бир вәзифә кими гојмалы, шакирдин психикасынын тәркибинә дахил олан идрәк просесләринин араларында мөвчуд олан үзин рабитәни, онларын гану-наујғунлуғларыны јакшы билмәли, тә'лим просесини она ујғун гурмалыдыр.

Тәфәккүр бүтүн идрәк просесләрин илә сых әләғәдәрдыр. В. И. Ленинин тә'биринчә десәк, дујғулар, гаврајыш, тәсәввүр тәфәккүрә материал верир. Тәфәккүр илк материаллары һисбәтән садә идрәк просесләри олан дујғулардан, гаврајышдан алыр. Бу да тәфәккүрүн һәмин просесләрә илк рабитәсини кәстәрир. Тәсәввүр исә кечмиш гаврајышыдыр, хусуси идрәк просеси дејилдир.

Дујғулар кичикјашлы мәктәблинин тә'лим фәалијјәтиндә чох бөјүк рол ојнајыр. Дујғулар васитәсилә харичи әләмин, о чүмләдән мүәллимин синифдә нумәјиш етдирдији әјани васитәләрин һәр биринин формасы, рәнки, өзүнәмәхусә сәси (варса), чөкиси, бәрклији, јумшағы вә с. хассәләри әкс олунур. Бу хассәләр бир вәйләт һалында бирләшәрәк шакирдин гаврајышыны јарадыр. Мүәллимин нумәјиш етдир-

дији әјани васитәләрин, дикәр тәчрүбәләрин тә'сири касилдикдән сонра һәмин гаврајышлар тәсәввүрләрә чевриллир, һәфизәдә сахланылыр вә шакирд чәтинликлә гаршылашдығанда онун тәфәккүрүнүн әмәлијјәтиндә истифадә едиллир.

Објектив әләмин чисмәләри, һәдисәләри, о чүмләдән нумәјиш етдирилән әјани васитәләрин, тәчрүбәләрин ајры-ајры хассәләри дујғу органлары, анализаторлар васитәсилә јараныр. Тә'лим просесиндә шакирдин нә гәдәр чох анализатору иштирак едәрсә, әјрәдилән материал бәс о гәдәр әтрафлы дәрк едиллир вә һәфизәдә узун мүддәт сахланыла биләр.

Тәфәккүрүн тәхәјүл илә дә әләғәси вардыр. Бу әләғә әввәлчә онунда өзүнү кәстәрир ки, шакирдин тәфәккүрү гаршысына чыхан мәсәләни һәлл едә билмәдикдә онун тәхәјүлү тәфәккүрүн көмәјинә кәлир. О мәсәләни тәхәјүл һәлл едир. Икпичи, тәхәјүлүн бәрпаедичи нөвү шакирдин билликләрини: мәсәлә һәлли заманы, мүәллим чәваб верәркан, сөхмәләр, чәртгәжләр чөкәркан бей-ниндә јенидән чанландырыр, фәалијјәтә тәтбиғ едир.

Кичикјашлы мәктәблинин ирадәсини тәрбијә едәркан дејиләнләри нәзәрә алмамағ олмаз. Чүнки шакирдин ирадәси, һәр шәјдән әввәл, онун тә'лим етмәји просесиндә формалашыр вә инкишаф едир.

Кичик мәктәбјашлы шакирдин формалашмағда олан ирадәсинин инкишафында онун һиссләринин дә әһәмијјәти чох бөјүкдүр. Шакирдин тә'лим әмәјинә олан мунәсибәти, һәм дә мусбәт мунәсибәти бурада әсас рол ојнајыр. Бу мунәсибәт һиссин лап I синфин башлангычында тәрбијә едилмәсинә башламағ лазымдыр. Тә'лим әмәјинә мусбәт мунәсибәт һиссинин формалашмасы вә инкишаф егдирилмәси ишиндә һәр бир шакирдин валидеји, мүәллим, синиф, мәктәб гаршысында олан мәс'улијјәт һиссини тәрбијәси әсас рол ојнајыр. Шакирд тә'лим әмәјинә мусбәт мунәсибәт бәсләдикчә, бу ишдә мәс'улијјәт һисси дујдуғча

онун тә'лимә марағы артачағ вә инәдла иради һәрәкәтә киришәчәкдир.

Иради ишин дәрд әсас мәрһәләси вар: 1) ичра едилән фәалијјәтин мөвзәсуну ајдынлашдырмағ; 2) фәалијјәтин ичра үсулуна муюјәнләшдирмәк; 3) ичраја башламағ үчүн гәрар гәбул етмәк вә 4) ичраја башламағдыр. Бу мәрһәләләри ардычыллығла јеринә јетирмәји кичик-јашлы шакирддән тәләб етмәк мүмкүн дејил. Чүнки шакирдин бу дөврлә марағыны чәлб едән башга мәсәләләр дә вардыр. Кичикјашлы мәктәбли мәктәбәгәдәр әсас фәалијјәт нөвү олан ојундан һәлә әл чакмәмишдир.

Мәктәбдә тә'лим просеси дөвләт програмына ујғун апарылыр. Бу заман онун ирадәси дә тәрбија олунур. Шакирд һәр күн вә тапшырығыны аилә шәрәнтиндә ичра етмәлидир. Бүтүн аиләләрдә ев тапшырығларыны јеринә јетирмәк ишинә ејин дәрәчәдә нәзәрәт олмур. Һәтта бә'зи аиләләр шакирдә ев тапшырығларыны јеринә јетирмәкдә мане олур, ону башга ишә бөјүрүрләр. Белә бу вәзијјәт шакирдин тә'лим фәалијјәтинә пис тә'сир кәстәрир, тә'лимә мусбәт мунәсибәтини зәифләдир, мәс'улијјәт һиссини азалдыр.

Бу исә формалашмағда олан ирадә сә'јлә мәнфи тә'сир кәстәрмәјә билмәз.

Кичикјашлы мәктәблинин охудуғу синиф һәчминдә биллик газанмасы үчүн муюјән амилләр мөвчуддүр: шакирд мунтәзәм дәрсә давам етмәли, шүүрунун јеканә гапысы олан ихтијари диггәтнин мүәллимин дедикләрин үзәринә јөнәлтмәли, ев тапшырығларыны јеринә јетирмәли, онларын мәзмунуну баша дүшмәлидир.

Бир чох аиләләрдә шакирди ев тапшырығларыны јеринә јетирмәјә мәчбур едилләр. Шакирд ев верилиши мәсәләнин һәлл едә, грамматикадан тапшырығлары ичра едә билми, бу заман валидејнә мүрачәғ едир. Зижали аиләләрдә бу тапшырығлар валидејнләр тәрәфиндән ичра едиллир, һазыр шәкилдә шакирдә

верилір, шакирд исе үзүнү көчүрүр. Белә бир шәраитдә шакирд тәфәкүрүнүн мүстәгиллик, тәнгидиллик, чевиклик кими кејфијјәтләри инкишаф етмәмин шәгалыр. Бу да шакирдин иради сә'ј сарф едиб чәтинлији арадан галдырмасына мане олур.

Валидеји шакирдә чәтинлији арадан галдырмаг үчүн истигамәт көстәрмәли, јени һәлл-јолларыны ахтарыб тәтбиғ етмәји шакирдин өз өһдәсинә бурахмагыдыр.

Аиләдә шакирдин иш режимини јаранмасы бәјүк әһәмијјәтә маликдир. Шакирдин ихтијари һәрәкәтләриндә стереотип јаратмаг лазымдыр. Јәни шакирдин һәрәкәтләриндә мөһкәм, мүсбәт адәт јаратмаг ла-

зымдыр ки, о, мүәјјән саатда динчәлсин вә мүәјјән саатда ев тапшырларынын ичрасы илә мәшгул олсун. Шакирд ев тапшырларынын ичрасына бирдән-бирә башламыр. Бу заман онун ихтијари диггәти фәалијјәт көстәрмир, чүнки бурада дахили сә'ј јохдур, анчаг мөгсәд вар. Бурада шакирдин ихтијари диггәтиндәп сонраки диггәти фәалијјәт көстәрир, шакирд тәдричән фәалијјәтә дахил олур, белә бир вәзијјәт валидејини әсәбиләшдирмәмәлидир. Шакирдин ирадәсини тәрбијә етмәк ишиндә мөктәб илә илә вәһдәтә ишләмәли, онун тәрслик, негәтивлик кими мәнфи иради кејфијјәтләрини бирликдә ләғв етмәлидир.

Ушагларын мөктәб тә'лиминә психоложи һазырлығынын бә'зи хүсусијјәтләри

Ариф МӘММӘДОВ

В. И. Ленин адына АПИ-нин досенти

Јени мәнәвијјата—коммунист мәнәвијјатына малик инсан јетиширмәк үчүн планлы вә мөгсәдәүјүн фәалијјәтә һәлә мөктәбәгәдәрки дөврән башламаг лазымдыр. Бу проблем партија вә һөкүмәтнин мөктәб ислаһаты илә әлағәдар даһа бәјүк актуаллыг кәсб едир. Ушагларын мөктәбә һазырлајаркән онларда материалист дүнјакөрүшүн тәшәккүлү мөсәләсинә хүсуси диггәт јетирмәк лазымдыр. Лакин мөктәб ушаглары әмәли вәрдишләрә, пешә бачарығына малик олмајан, јалныз нәзәри чәһәтдән јеткин мүтәхәссисләр кими јетиширмәмәлидир. Әкәр маариф очағларымыз анчаг билик мөктәбләринә чеврилсәјди, онда кәнчләримизин тәрбијәсини иши бир-тәрәfli кәдәрди; ушаглар аһәнкдар инкишаф етмәз вә һәјата һәртәрәfli һазырлаимәздиләр. Буна көрә дә мөктәб ислаһаты кәнчләрин әмәли вәрдишләрә јијәләнмәләринә, пешә

бачарыларына малик олмаларына хүсуси диггәт јетирир.

Мөктәбә гәбул олунмаг һәр бир ушағын һәјатында илк мүһүм ичтиман-фајдалы һадисә вә мәнәви-психоложи тәләбат кими үзә чыхыр. Ушаглар мөктәбә гәбулун маһијјәтини дәриндән баша чүшмәсәләр дә, үмуми шәкилдә онун әһәмијјәтли һадисә олдуғуну анлајыр вә өзләрини мөктәбә һазырлајырлар. Бу һазырлыг гисман гејри-ихтијари, кортобин характер дашыјыр. Валидејн вә тәрбијәчиләр исе бу процесә шүүрлу характер верир вә ушаглары кәләчәк фәалијјәтә ихтијари шәкилдә һазырламаға чалышырлар. Бу ики мејлин тә'сири илә ушагларын мөктәбә мүнәсибәтиндә мүхтәлифлик тәзаһур едир. Бә'зи ушаглар формал, заһири әләмәтләри әсәс кетүрәрәк, мөктәбә кетмәк истајырлар. Тәзә парталарда отурмаг, мөктәб занкиннин сәсини динләмәк, ојун ојнамаг, сумка көтүрмәк, гәләм вә

кағызла ишләмәк, мүәллимләрнә көрмәк, өзүндәп кичик ушагларын јанында мөктәбли кими өјүнмәк, вәлидејнләринә мөктәбли олдуғуну көстөрмәк, ушаг бағчасындан чымаг (В. С. Мухина. «Психолокија дошкольника». «Просвешеније», Москва, 1975, сәһ. 228) вә с. мотивләр ушагларын мөктәбә формал шәкилдә бағлајыр. Лакин бә'зи мөктәбәгәдәр јашлы ушагларда мөктәбә шүүрлу мүнәсибәт дә өзүнү көстәрир. В. С. Мухина мөктәбә кетмәјин сәбәбләрини сорудугда ушаглардан белә чаваблар алмышдыр: «Мөктәбдә сәјмағы өјрәнирсән, чох шәј өјрәнирсән», «Ушаг бағчасында олмушам, мөктәбдә олмамышам. Орада чәтин тапшырлыглар верирләр, мән өјрәнирәм. Атам да мәнә чәтин чалышмалар верир, мән онларын һамысыны... һәлл едирәм», «Мөктәбдә охујурсан, анчаг ушаг бағчасында ојнајурсан, аз ојнајурсан» (В. С. Мухина. «Психолокија дошкольника», «Просвешеније», Москва, 1975, сәһ. 228).

Бу мисаллардан мә'лум олур ки, мөктәбәгәдәр јашлы ушагларын бә'зиләриндә мөктәбә кегнитив (дәрк-етмә) мүнәсибәт тәшәккүл тапыр. Белә ушаглар јени билик алмаға, тапшырлыгларын ичрасы заманы сәбирли вә диггәтли олмаға, чәтин чалышмалары ахыра кими һәлл етмәјә сә'ј көстәрмәк истајырлар. Бу да һәлә мөктәбәгәдәрки јаш дөврүндә ушагларда тә'лим вә тәрбијә процесиндә өзүндәпәрәтмәнин илк үнсүрләринин јаранмасына сәбәб олур. Она көрә дә валидејн вә тәрбијәчиләрин вәзифәси мөктәбәгәдәрки дөврдә ушагларә өзүндәпәрәтмәнин әзүри олан үнсүрләрини ашыламагдан ибарәтдир. Валидејнләр вә тәрбијәчиләр чалышмалыдырлар ки, мөктәбәгәдәр јашлы ушаглар валидејн, тәрбијәчи вә башга адамлары ахыра кими динләмәји бачарсынлар, онларә мәдәни вә сәмими чаваблар версинләр тапшырғы ахыра кими јеринә јетирмәјә адәт етсинләр, тапшырғы үзәриндә узун мүддәт ишләмәјә алышсын-

лар, верилән һәр бир тапшырғы ичра етмәјә һазыр олсунлар, «мән бачармырам», «мән әләмирәм», «кетмирәм», «истамирәм», дејиб тәрслик етмәсинләр, меһрибан, хошхасијјәт, зирәк, дирибаш олсунлар, верилән тапшырғы ичра етмәк, үмумијјәтлә, фајдалы иш көрмәк онларын тәдричән мәнәви тәләбатына чеврилсин.

Мүасир мөктәбләримиздә тә'лимә сыфырлан башланыр. Биринчи синфә кәлән гәдәр ушаглар кифајәт гәдәр билик вә бачарыға малик олурлар. Онларда өјрәнилчәк мөсәләнин әсәс чәһәтини дүјмаг, гаврамаг, дәрк етмәк, јадла сахламаг, јада салмаг, мүәјјән образлар јаратмаг гәбилијјәти тәшәккүл тапыр. Беләликлә, мөктәбәгәдәрки дөврдә ушаг мүәссисәләриндә вә илләләрдә апарылан сәмәрәли иш нәтијәсиндә ушагларымыз тәдричән тә'лимә психоложи чәһәтдән һазыр вәзијјәтә кәтирилләр.

Мүасир дөврдә елнин вә техниканын сүр'әтли инкишафы, чәмијјәтимиз гаршысында дуран даһа мүһүм вәзифәләр мөктәбәгәдәр јашлы ушагларын тә'лим вә тәрбијәсини гаршысында да јени тәләблар гојур. Мөктәб ислаһаты белә бир әзүри тәләбдән ирәли кәлмишдир. ССРИ Назирләр Совети мөктәб һагғында ислаһатын гәјәсинә үјүгүн олараг «Ушагларын мөктәбәгәдәр ичтиман тәрбијәсини даһа да јакшылашдырмаг вә онларә мөктәбдә тә'лимә һазырламаг һагғында» гәрар гәбул етмишдир. Гәрарда ушагларын мөктәбәгәдәр ичтиман тәрбијәсини даһа да инкишаф етдирмәк үчүн мухтәлиф тәдбирләр мүәјјәнләшдирилмишдир. Ушаг бағчаларында ушагларын тә'лим вә тәрбијәсинә даир биртипли програм, методик сәнәдләр, дәрсликләр вә әјанн вәсәитләр тәртиб едилмәсин нәзәрдә тутулмушдур. Бу исе 1984 вә 1985-чә илләрдә баша чатдырылмалыдыр. Ушаг тәрбијә мүәссисәләри һагғында әсәснамә һазырламаг гәрарә алынмышдыр. Кәнд јерләриндә шәраит јарандыгча «мөктәб-ушаг